

УДК 811.161.2'367.624

DOI:10.18523/lcmp2522-9281.2023.9.168-189

Владена Кірілічева (*Vladena Kirilicheva*)

<https://orcid.org/0000-0003-0974-1836>

МАРКУВАННЯ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ В МОВІ: ТЕРМІНОЛОГІЙНИЙ АСПЕКТ

Abstract

MARKING THE SOURCE OF INFORMATION IN LANGUAGE: A TERMINOLOGICAL ASPECT

Background. *The analysis of terms related to the verbalization of information source in an utterance is not usually the subject of explicit discussion, although, in our opinion, it would help with a more effective differentiation between the concepts “verbalization of information source” (evidentiality) and “verbalization of the degree of information reliability” (epistemic modality), indistinction of which leads to confusion between two different (albeit related) linguistic phenomena.*

Contribution to the research field. *Apart from potentially improving the level of terminological accuracy, these findings have important implications for exploring the semantic volume of the evidential category and developing an in-depth classification of evidentials as linguistic units with complex semantics.*

Purpose. *To describe a number of terms for the verbalization of an information source in language, as well as to draw conclusions about the acceptability of their use for describing certain fragments of linguistic reality.*

Methods. *The method of linguistic observation, component analysis and comparative method are used. The research results are presented using the descriptive method.*

Results. *For classification of the terms under observation, it seems reasonable to employ the “‘pure’ evidentiality – epistemic modality” scale. In Ukrainian studies, the term “evidentiality” became widespread only at the beginning of the 21st century. In terms of frequency of use, it “competes” with the term “perepovidnist,” which (like the less common term “zaochnist”), however, is not equivalent to the term “evidentiality” (due to significant differences in the*

terms' semantic volumes). Out of all the terms analysed, the term "zasvidchenist" is the only one which not just replicates the semantic volume of the term "evidentiality," but also its internal form.

Discussion. *The appropriateness of the usage of the terms related to data-source marking in language depends on the semantic volume of this category, as well as the characteristics of the category's functioning in a specific language. In the following studies, terminological systems of evidentiality in different national linguistics might be analysed.*

Keywords: evidentiality, renarration, dubitative, epistemic modality, modus, terminology, translation, semantics, grammar.

У статті розглянуто найпоширеніші терміни на позначення вербалізації джерела інформації в мові («евіденційність», «засвідченість», «переповідність», «дубітатив» тощо) та здійснено спробу класифікувати їх з огляду на їхню прийнятність для опису певних фрагментів мовної дійсності. Основним інструментом аналізу зазначених термінів послугувала шкала «"абсолютна" евіденційність — епістемійна модальність», створена в результаті опису семантичного обсягу категорії «вербалізація джерела інформації в мові».

Ключові слова: евіденційність, переповідність, дубітатив, епістемійна модальність, модус, термінологія, переклад, семантика, граматики.

1. Вступ

Аналіз термінів на позначення вербалізації джерел інформації/знань у висловленні зазвичай не є предметом експліцитного обговорення. У лінгвістичних працях цю проблему висвітлено лише побіжно, а саме як частину більш практично спрямованих питань (наприклад, ідентифікація джерелопозначальних функцій лексем або морфем у різних мовах, обсяг цих функцій тощо). Вважаємо, що аналіз і класифікація зазначених термінів допоможе зробити крок від сприйняття імперативної (граматичної) вербалізації джерела інформації в мові як «екзотичної», нерідної категорії до принаймні певного її «одомашнення» шляхом демонстрації того, що навіть в українській мові (де маркування джерела інформації відбувається факультативно) є певний термінологійний апарат для опису цього явища. Оскільки цей термінологійний апарат вибудовувався під впливом різних мов (зокрема англійської), постає проблема коректної адаптації іншомовної термінології / її перекладу українською мовою та ступеня

прийнятності певних термінів для опису певних референтів. У більш загальному лінгвістичному контексті, безвідносно до конкретних мов з їхніми особливостями, остаточне визначення семантичного обсягу зазначених термінів допоможе ефективніше проводити межу між поняттями «вербалізація джерела інформації» (евіденційність) і «вербалізація ступеня достовірності інформації» (епістемійна модальність), нерозрізнення яких призводить до сплутування двох різних (хоча й суміжних) мовних явищ.

2. Теоретичне підґрунтя

Найуживанішим серед проаналізованих термінів можна беззаперечно назвати термін «евіденційність», який являє собою кальку англійського терміна *evidentiality* (його описовим, більш «красномовним», але водночас набагато менш поширеним аналогом є термін *data-source marking*, який можна перекласти як «маркування джерела даних» (Hardman, 1986). Оскільки в англійській мові терміни «евіденційність» / «евіденціал» мають прозору внутрішню форму (*evidence* → *evidential* / *evidentiality*), як вважає О. Айхенвальд (яка одна з небагатьох докладно вивчала це питання), необхідно чітко розмежовувати використання терміна *evidence* у загальноприйнятому, правовому та лінгвістичному контекстах (Aikhenvald, 2004, р. 4).

Evidence (доказ) — це щось, що спонукає нас повірити в наявність або істинність чого-небудь (Collins English Dictionary, 2011). У юридичному контексті *evidence* спрямоване не лише на підтвердження певного факту, а й на його активний доказ, причому від сили доказу залежить його прийнятність (*admissibility*) в суді, а отже, його здатність вплинути на судовий вирок. Згідно з О. Айхенвальд, лінгвістичне визначення евіденційності не містить жодного з цих компонентів, оскільки евіденціали не доводять жодних тез, не позначають ступінь віри мовця в те, що він говорить, і, відповідно, не оцінюють одні факти як більш правдиві, ніж інші (Aikhenvald, 2004, р. 4). Аргументуючи цю думку, дослідниця зазначає, зокрема, що евіденціали не тільки не перешкоджають тому, щоб казати неправду, а й у деяких випадках доволі активно застосовуються саме з цією метою (наприклад, мовець передає правдиву інформацію, яку отримав безпосередньо під час участі в певній події, але застосовує переповідний евіденціал замість візуального, щоб створити враження, що він сам не був свідком події, а просто дізнався про неї від третьої особи,

і в такий спосіб зняти з себе відповідальність; або (доповнення наше. — *В. К.*) якщо мовець, скажімо, коректно передає джерело інформації — особливо, якщо це джерело має репутацію «авторитетного», — але змінює зміст інформації на свою користь) (Aikhenvald, 2004, pp. 5, 136; McCulloch & Gawne, 2019). Отже, як вважає одна з найавторитетніших на сьогодні дослідниць евіденційності, евіденціали лише вказують на джерело інформації у висловленні (вузьке розуміння) (Aikhenvald, 2004, p. 4).

Водночас українські дослідники евіденційності загалом притримуються широкого розуміння цієї категорії, уперше системно висловленого у збірнику праць «Evidentiality: The linguistic coding of epistemology» (1986) за редакцією У. Чейфа та Дж. Ніколс, яке полягає в тому, що евіденційність, хоча й є автономною категорією, має тісний зв'язок із категорією «епістемійна модальність». Іншими словами, вона не є «ані частиною категорії модальності, ані окремою, зовсім не пов'язаною з модальністю категорією дискурсу» (Невська, 2020, с. 98). Зокрема, як зауважує О. Кшановський, «евіденційні значення [...] нерідко поєднано з модальними (ступінь упевненості в істинності повідомленої інформації) і видочасовими значеннями» (Кшановський, 2014, с. 87). О. Ніка (2009) взагалі розглядає евіденційність як модусну категорію, тобто вважає, що, вказуючи на джерело інформації у своєму висловленні, мовець автоматично аналізує його на предмет більшої/меншої достовірності і в такий спосіб виражає своє ставлення до нього. В. Яслик же зазначає, що «евіденційні конструкції відображають диктумно-модусну структуру речення», причому модусний компонент може мати різний рівень об'єктивності залежно від типу евіденціала, який використано (пор. «Я бачив [модус], що вона пішла гуляти [диктум]» — обидві частини, і модус, і диктум, можна вважати об'єктивними / «Я думаю, що вона пішла гуляти» — лексема «думати» вносить семантику припущення, тобто суб'єктивності) (Яслик, 2016, с. 86; приклади наші. — *В. К.*). Іншими словами, залежно від виду евіденціала він може мати тісніший або слабкіший зв'язок із категорією «епістемійна модальність»: прямі евіденціали мають більш «чисту» (лапки наші. — *В. К.*) семантику, непрямі (зокрема переповідний евіденціал) навпаки містять більше модальних домішок (Попович, 2017, с. 38). Дослідження термінологійного апарату, пов'язаного з цими поняттями, допоможе нам не лише уникнути плутанини в їхньому використанні, а й виробити певні погляди щодо класифікації евіденціалів як мовних одиниць зі складною семантикою.

Мета статті — описати низку термінів на позначення вербалізації джерел інформації («евіденційність», «засвідченість», «переповідність», «дубітатив» тощо), визначити їхній семантичний обсяг, а також зробити висновки щодо прийнятності їх використання для опису певних фрагментів мовної дійсності.

3. Методи та матеріал дослідження

У дослідженні використано метод спостереження за лінгвістичним матеріалом, зіставний метод і метод компонентного аналізу. Результати дослідження представлено за допомогою описового методу.

Матеріал дослідження — терміни на позначення вербалізації джерела інформації в мові, виявлені в наукових працях українською, англійською, турецькою та німецькою мовами 1986–2023 рр.

4. Семантичний обсяг категорії «евіденційність»

Будь-яку інформацію людина здобуває через досвід. Різні типи досвідів утворюють різні джерела інформації. Інформація та її джерело мають натуральний зв'язок, однак мало хто сперечатиметься з тим фактом, що першорядною (домінантною) є інформація. Джерело ж, відповідно, відносимо до вторинних даних, тобто таких, які за бажанням можна відкинути. У деяких мовах (близько 25 % мов світу) таке відкидання, однак, не є можливим, оскільки сама граматики цих мов вимагає від мовця щоразу відповідати на запитання «Звідки Ви отримали інформацію, про яку повідомляєте в реченні?» (Aikhenvald, 2004, р. 12). Іншими словами, як не можна побудувати жодного речення українською мовою, не вибравши попередньо для дієслова певну часову форму, так, скажімо, і турецька мова не дасть змоги створити жодного речення без евіденційного маркера. Приміром, турецькою речення «Ахмет прийшов» буде так: а) *Ahmed gel-di* — Ахмет прийшов (я побачив); б) *Ahmet gel-miş* — Ахмет прийшов (я зробив такий висновок на основі певних фактів / мені про це повідомили). Далі таке явище позначатимемо терміном «граматична евіденційність».

Що ж до більшості мов світу, то хоча граматики маркування джерела інформації не є в них імперативною вимогою, у деяких дискурсах (науковому, юридичному тощо) згадка про джерело інформації (шляхом використання лексичних або синтаксичних засобів) є обов'язковою. У будь-якому дискурсі, однак, може виникнути потреба вказати на джерело того,

про що йдеться в повідомленні. Ця потреба є факультативною й безпосередньо залежить від комунікативної інтенції мовця та функції, яку, на його думку, має виконувати повідомлення. У цьому випадку говоримо про «функційну (неграматичну) евіденційність». Як зазначає В. Яслик (2016), евіденційність (в авторській термінології «евіденція») може бути як об'єктом вивчення граматики, так і прагматики, комунікативної лінгвістики тощо (Яслик, 2016).

Згадка про маркування джерела інформації в мовних формах виникла ще в санскритській граматиці Паніні, однак докладно вивчати категорію «евіденційність» почали лише на початку ХХ ст., що було пов'язано з відкриттям «екзотичних» (неіндоєвропейських) мов і, відповідно, поширенням ідеї про те, що категорії індоєвропейських мов не є такими універсальними, якими їх вважали раніше (Aikhenvald, 2018, pp. 2, 125; 2004, pp. 11–12). Натрапляючи на «екзотичні» суфікси, дослідники індоєвропейських мов визначали їх у суто формальних параметрах, а саме як частки, які «прикрашають» (*adorn*) речення, а самі по собі жодного значення не мають або, у кращому випадку, виконують емпатичну (підсилювальну) функцію для повноправних членів речення (Aikhenvald, 2004, p. 12). Ідею ж імперативного маркування джерела вперше запровадив Ф. Боас у дослідженнях індіанських мов (праця «The Handbook of American Indian Languages», 1911) (Aikhenvald, 2018, pp. 1–2). Ще більше дискусій викликало питання належності евіденціалів. Велика частка дослідників визначали їх як різновид дієслівного способу, інші — як модальні суфікси (Aikhenvald, 2004, p. 13).

Як зазначає О. Айхенвальд, найперше використання терміна «евіденціал» датовано 1946 роком (у дослідженнях квечанської мови А. Хальперіна), однак поширення він набув лише після виходу праці Р. Якобсона 11 років потому (Aikhenvald, 2018, p. 125; 2004, p. 13). Ф. Боас використовував термін «евіденційність» у дещо «аматорському» розумінні, а саме, як «щось, для чого існує доказ» (Aikhenvald, 2004, p. 13), Р. Якобсон же запровадив суто лінгвістичне сучасне розуміння евіденційності як вказівки на джерело інформації (Aikhenvald, 2004, p. 13). Значна відмінність між доробками цих двох дослідників полягає й у тому, що Ф. Боас залучав матеріал індіанських мов, отже, його праці були відомі лише порівняно невеликій кількості дослідників, а Р. Якобсон використав матеріал менш екзотичних мов (болгарської, албанської), надавши в такий спосіб евіденційності репутації більш «універсального» явища і водночас

продемонструвавши, що ступінь його новизни дещо обмежено попередніми відкриттями. Скажімо, те мовне явище, яке ми зараз називаємо «евіденційність», було досліджено в болгарській мові й раніше, але позначалося іншими термінами (ренаратив, категорія незасвідченості дії, медіатив тощо) (Попович, 2017; Ницолова, 2007). «Абсолютна» евіденційність (тобто мовна одиниця, граматична або лексична, яка вказує *лише* на джерело інформації, не створюючи ніяких додаткових конотацій) є, однак, доволі рідкісним явищем. Набагато частіше спостерігаємо поєднання семантики «джерело інформації» з семантикою «достовірність/надійність інформації» в одній мовній формі. Продемонструємо це на прикладі такого речення: «Вони, мовляв, пішли додому». Вставне слово «мовляв» тут є засобом «передачі слів, які належать не тому, хто говорить, а комусь іншому» (СУМ-11, 1970–1980), але, водночас, оскільки це — інформація, отримана від третьої особи (осіб), а сам мовець не був свідком події, то й у правдивості цієї інформації він, імовірно, стовідсотково впевнений не буде. Звідси маємо доповнення суто «евіденційної» семантики «повідомлення від третьої особи» семантикою «повідомлення, у достовірності/надійності якого може виникнути сумнів», що при-таманна епістемійній модальності.

Щоб зрозуміти сутність категорії «евіденційність», наведемо таку модель евіденційності: «О повідомляє, що В бачив/вважає/дізнався, що П», де О — оповідач, В — «власник» інформації, а П — пропозиція (диктум). Якщо $O = V$, тобто мовець є «власником» інформації, то маємо пряму евіденційність, якщо ж $O \neq V$, то евіденційність непряма або опосередкована (Козинцева, 2007, с. 15). Характерною рисою непрямої евіденційності є дистанційованість мовця від інформації, а отже, позбавлення його відповідальності (Козинцева, 2007, с. 16), пряма ж евіденційність, відповідно, навпаки робить дистанцію максимально незначною та передбачає відповідальність мовця за те, що він повідомляє. Саме ця опозиція — пряма/непряма (опосередкована) евіденційність — є, на нашу думку, основною в цьому мовному явищі і тому має бути відображена в семантичному обсязі терміна, який використано на позначення цього явища.

Одну з найвідоміших класифікацій пропонує О. Айхенвальд, яка викремлює шість категорій евіденціалів: візуальні, невізуальні, інферентивні, презумптивні, переповідні, цитативи (в оригіналі: *visual, non-visual, inferential, assumptive, hearsay, quotative*) (Aikhenvald, 2004, pp. 63–64).

Безумовно, ця класифікація (створена на основі досить значної кількості мов — близько 500) має високу теоретичну та практичну цінність, але з огляду на мету цієї статті (надати найочевиднішу, якомога «бінарнішу» класифікацію евіденціалів для визначення найбазовішого кола сем, з яких би складався ідеальний семантичний обсяг термінів «евіденційність» і «евіденціал») вважаємо доцільним використати класифікацію В. Плуґяна, у якій проведено чітку межу між прямими та непрямими евіденціалами (Plungian, 2001, p. 354).

Наведемо цю класифікацію (з певними уточненнями стосовно альтернативних термінів, використаних О. Айхенвальд):

1. Пряма евіденційність (прямий доступ до інформації): а) візуальна; б) сенсорна («невізуальна» в термінології О. Айхенвальд), тобто слухова, смакова, нюхова й тактильна; в) ендорфорна (що позначає внутрішній стан мовця).
2. «Відображена» (в оригіналі *reflected*) евіденційність передбачає прямий доступ до ситуації, яка потенційно містить певну інформацію: а) одночасна/ретроспективна інференція; б) презумптив (в оригіналі *reasoning*, у О. Айхенвальд — *assumptive*).
3. Непряма (опосередкована) евіденційність (в оригіналі *mediated*) — немає ні прямого доступу до інформації, ні доступу до ситуації, пов'язаної з інформацією (переповідний евіденціал — в оригіналі *quotative*, у О. Айхенвальд — *hearsay/quotative*) (Aikhenvald, 2004, pp. 63–64; Plungian, 2001, p. 354).

У «Словнику сучасної лінгвістики» А. Загнітко у статті «Евіденційність» використано такі терміни, як візуальний / сенсорний / ендорфорний евіденціал, інферентив, презумптив, а також цитатив (Загнітко, 2012, с. 238). Ми ж замість терміна «цитатив» (*quotative*) використовуватимемо термін «переповідний евіденціал» (*hearsay*), який має дещо ширшу семантику й може позначати не лише інформацію, процитовану дослівно з певного, конкретного джерела (англ. *to quote — to speak or write (a passage) from another usually with credit acknowledgment & to set off by quotation marks* (Merriam-Webster Dictionary, 1996)), а й таку, яку мовець передав своїми словами та/або запозичив із невизначеного джерела (наприклад, дані зі спільного фонду знань).

Передусім звернемо увагу на розрізнення між «візуальними» та «невізуальними» евіденціалами в першому пункті класифікації. Тут необхідно запобігти поширеній помилці. Досить часто термін «пряма евіденцій-

ність» ототожнюють із терміном «перцепція» (що власне і відображено в наведеній класифікації), і це частково має сенс, оскільки мовець сприймає інформацію безпосередньо, сенсорно, тобто дистанція між ним і інформацією мінімальна. Однак, якщо порівнювати різні типи перцепції, стане очевидним, що найменша дистанція (або, коректніше буде сказати, її повна відсутність) можлива лише за умови візуальної перцепції, яка надає людині до 90 % інформації і є прикладом роботи першої сигнальної системи (Храковский, 2007, с. 601). Саме тому в багатьох мовах до прямих евіденціалів відносять лише ті, які стосуються виключно візуальної перцепції (*Я бачу будинок*, де дієслово «бачити» вказує на те, що інформацію було сприйнято за допомогою зору), а також безпосередньої участі мовця в події, що, власне, також передбачає сприйняття інформації органами зору (Козинцева, 2007, с. 16–17). Інша унікальна особливість візуальних евіденціалів полягає в тому, що оскільки інформація, отримана за допомогою зору, має репутацію беззаперечно об'єктивної та повної, під час її передавання мовець не має ні змоги, ні підстав використовувати маркер ступеня достовірності (Храковский, 2007, с. 601–602, 605). Іншими словами, це саме той «ідеальний» тип евіденційності, який автоматично нівелює дискусійні питання на кшталт прийнятності/неприйнятності тлумачення евіденціалів як мовних одиниць, які позначають ступінь відповідності твердження дійсності.

Усі інші типи евіденційності — відхилені від «ідеального знання» (Ницолова, 2007, с. 113) — навпаки досить «жваво» перетинаються з цариною епістемійної модальності, що зумовлює особливу складність їхнього аналізу. Усередині цієї групи евіденціалів В. Плуґян знову ж таки проводить досить чітке, інтуїтивно зрозуміле розрізнення: а) прямий доступ до ситуації (не до інформації, як у випадку з прямою евіденційністю, а до ситуації загалом, яка, відповідно, може надавати інформацію — «відображені» евіденціали); б) відсутність доступу — і до ситуації, і до інформації (переповідні евіденціали). Групу «відображена» евіденційність також можна розглядати як «перехідну» між групами «пряма» та «непряма» евіденційність. Ми ж, однак, віддаємо перевагу такому тлумаченню: і «відображені», і переповідні евіденціали є фактично прикладами непрямої (опосередкованої) евіденційності, різниця ж полягає в ступені їх відхилення від уже описаного «ідеального» типу евіденційності (у випадку з «відображеними» евіденціалами ступінь відхилення менше, оскільки вони так чи так враховують перцептивний досвід; переповідні ж евіденціали є «чистими» опосередкованими евіденціалами).

Термін «відображений евіденціал» має такі значення: а) інферентив А (синхронний інферентив) – джерелом інформації є висновки, зроблені на основі знаків певної ситуації, яка має місце тут і зараз (*Він, напевно, хворий* – висновок, зроблений на основі того факту, що людина погано виглядає); б) інферентив Б (ретроспективний інферентив) — на відміну від інферентива А, матеріалом для висновків є вже не знаки ситуації, яка відбувається паралельно з тим, як мовець формує своє твердження, а сліди ситуації, яка мала місце в минулому (*Мабуть, Олег поїхав додому* — як реакція на візуально сприйняту інформацію про те, що з гаража зникла машина Олега; і зникнення машини Олега, і його гіпотетичний від'їзд відбулися перед тим, як мовець сприйняв факт зникнення машини і, відповідно, на його основі реконструював факт від'їзду); в) презумптив — евіденціал, що передбачає виведення специфічного знання із загальновідомого, габітуального знання (*Зараз одинадцять година ранку — він, мабуть, на роботі* — мовець знає, що його друг зазвичай на роботі в цей час, тому робить припущення, що й сьогодні він, найімовірніше, на роботі; на відміну від інферентивів, про аналіз сенсорної інформації тут не йдеться) (Plungian, 2001, p. 354; приклади наші. — В. К.).

Не обмежуючись дихотомією «прямий / непрямий (опосередкований) доступ до інформації», розглянемо евіденційність у контексті традиційної системи мовних координат «я — тут — зараз» (*the here-now-I system*; Bühler, 2011, p. 117). Різні типи евіденціалів будуть, відповідно, певним чином наближені до / віддалені від «нульової точки» координат.

Зокрема, максимально прямий доступ до інформації, передбачений візуальними та невізуальними (іншими сенсорними) евіденціалами, можна описати саме за допомогою цієї нульової точки «я — тут — зараз» (*Я бачу / чую / сприймаю іншими органами чуття*), оскільки мовець має безпосередній контакт з інформацією в реальному часі.

Прямий доступ до ситуації (але не інформації) — категорія більш суперечлива. У цьому випадку інформацію можна розуміти як таку, яка міститься в ситуації і, за потреби, може бути вилучена шляхом застосування розумових операцій різного рівня складності. Для кращого розуміння змісту вже описаної категорії «відображені евіденціали» підсумуємо спільне та відмінне між інферентивами та презумптивами.

Обидва поняття потребують використання певних логічних операцій (дедукції, індукції, абдукції тощо). (У цьому сенсі доволі суперечливою

є теза О. Айхенвальд про віднесення логічних операцій лише до царини презумптивів, що автоматично породжує хибну, на наш погляд, думку про те, що в інферентивах такої операцій немає (Ortega-Barrera & Quintana-Toledo, 2013, p. 18; Aikhenvald, 2004, pp. 63–64.).

Питання більшої/меншої відповідності інферентивів/презумптивів дійсності є досить дискусійним (як і, власне, будь-яке питання, що так чи так зачіпає царину епістемійної модальності). Якщо звернути увагу на значення лексем, які згодом стали термінами на позначення цих двох неоднозначних типів евіденційності, то різниця між ними очевидна: лексема *inference* позначає висновки, зроблені на основі логіки; лексема ж *assumption* позначає твердження, прийняте як автоматично доведене (без доказів: *without question or proof / without proof / without any real proof* (Cambridge Dictionary, 1999; Chambers 21st Century Dictionary, 1996; Collins English Dictionary, 2011)), як належне (*taken for granted* (Merriam-Webster Dictionary, 1996)). Відповідно до цього аналізу, здається логічним підсумувати, що доказова сила презумптивів нижча за доказову силу інферентивів. Крім того, інферентиви, на відміну від презумптивів, пов'язані з сенсорно сприйнятою інформацією, яка має репутацію найбільш надійної. Не варто, однак, забувати про те, що основою презумптивів є загальноприйняте та/або габітуальне (повторюване) знання (таке, що було засвоєне певну — достатню — кількість разів у минулому та/або отримане від попередніх поколінь), тобто знання типу «кожен день сходить сонце», яке є більш ніж гідним конкурентом сенсорно сприйнятій (навіть візуально сприйнятій) інформації.

Одна з дослідниць евіденційності (А. Аксу-Коч) досить вдало, на нашу думку, сформулювала різницю між типами даних, на яких ґрунтуються інферентиви та презумптиви відповідно: для інферентивів — це «часткові» дані (обмежені тим, що мовець мав змогу сприйняти сенсорно в конкретний момент), для презумптивів — це дані з низки попередніх ситуацій (Aksu Koç, 2000, p. 15). Як бачимо, перші — нечисленні, одноразові, пов'язані з конкретною ситуацією, другі ж навпаки чисельні, стосуються (стосувалися) цілої низки ситуацій. Отже, і інферентиви, і презумптиви мають певну прив'язку до фактуальності й до певного рівня доказовості, різниця полягає лише в тому, що в першому випадку прив'язка перцептивна, а в другому — концептуальна (Aksu Koç, 2000, p. 18). Зокрема, роблячи висновок про стан здоров'я людини з огляду на те, як вона виглядає (*Vin, napewno, хворий*), мовець використовує свої

органи зору (тобто «прив'язується» до ситуації перцептивно — у цьому випадку візуально). Припускаючи ж, що його друг перебуває на роботі в певний момент часу (*Зараз одинадцята година ранку — він, мабуть, на роботі*), мовець не має жодної сенсорної інформації про цю ситуацію (він не бачить ні свого друга, ні його місце роботи). Припущення, отже, побудоване на дещо абстрактному знанні мовця щодо низки аналогічних ситуацій у минулому, коли мовець, наприклад, чув від самого свого друга, що той був на роботі в конкретний час або ж відвідував його на робочому місці.

На відміну від прямої евіденційності (візуальної та невізуальної), інферентиви та презумптиви не передбачають безпосереднього контакту мовця з інформацією, а лише з ситуацією, з якої цю інформацію можна вилучити, тобто, іншими словами, з «контекстом» інформації (термін наш. — *В. К.*), елементи якого (знаки, сліди, зразки загальноприйнятого знання тощо) — лише засоби отримання тієї інформації, якої потребує мовець. У цьому сенсі мовець є не стільки отримувачем інформації, скільки її творцем, а особливість такого творення (відтворення) полягає в тому, що воно, на відміну від пасивного сенсорного сприйняття вже готової інформації в реальному часі (формула «я — тут — зараз»), має набагато складнішу (тричленну) структуру (див. рис. 1) і каузальну природу (Козинцева, 2007, с. 18), тобто встановлює натуральний зв'язок між полюсами «зараз» — «тоді» і «тут» — «там».

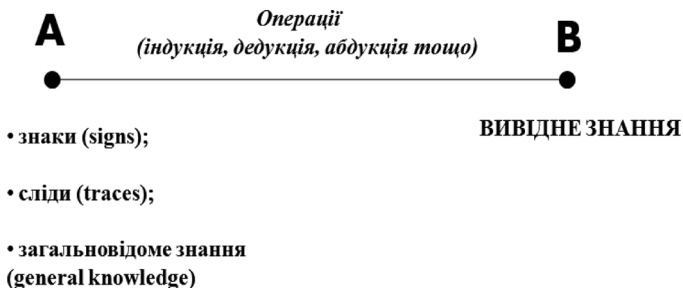

Рис. 1. Категорія «відображена евіденційність»

Що ж до інферентивів, то механізм такий: знаки/сліди, використані для виведення інформації, пов'язують причину, яка існує в минулому

часі (та є водночас інформацією, яку необхідно отримати), та її наслідок у теперішньому часі, що функціонує як допоміжний засіб для встановлення причини (у вже розглянутому прикладі про хвору людину наслідком, який сенсорно сприймає мовець, є те, що людина має не дуже добрий вигляд (наприклад, має надто блідий колір обличчя), а причиною, власне, та інформація про ймовірне захворювання людини, яку мовець прагне вивести). У випадку з презумптивами в центрі дихотомія «загальне — конкретне», але загальноприйняте (габітуальне) знання лише стає таким у результаті багатократного повторення, де, умовно кажучи, конкретне (виведене) знання завжди хронологічно ближче до мовця, ніж загальне, а отже й тут спостерігаємо відношення «зараз» — «тоді». А оскільки габітуальність (повторюваність) дії часто пов'язує не лише різні часи, а й різні місця в просторі, координату «тут» розширено до рівня «тут» — «там». Той самий ступінь «мобільності» (термін наш. — В. К.) стосується й координати «я», оскільки у випадку з «відображеннями» евіденціалами мовець є водночас і творцем (відтворювачем) інформації, і її отримувачем (прямі ж евіденціали передбачають виключно сприйняття — отримання — інформації через різні органи чуття, що є більш пасивною дією).

Категорія «непряма (опосередкована) евіденційність» (*mediated evidence*) містить набагато менше суперечливих моментів і може бути однозначно описана «мінусовою» версією координат «не я — не тут — не зараз». На відміну від інферентивів і презумптивів, які взагалі не передбачають «власника інформації» як такого (Козинцева, 2007, с. 18), оскільки інформацію спочатку треба відтворити, а потім вже нею користуватися, категорія евіденціалів, ідентифікована О. Айхенвальд як *hearsay/quotative* (переповідні евіденціали), має відчуженого власника інформації («не я»), який отримав інформацію в минулому («не зараз»), у певній, віддаленій від мовця точці («не тут»).

5. «Евіденційність» чи щось більш «домашнє»: який термін краще?

Ретельно проаналізувавши всі елементи категорії «евіденційність» і, відповідно, визначивши зміст цього поняття, перейдемо, власне, до класифікації і аналізу найприйнятніших термінів для позначення цієї мовної категорії. Перед цим, однак, необхідно повернутися до питання про те, чим евіденційність не є. Раніше ми зауважили, що в одній зі своїх праць О. Айхенвальд застосовує термін *evidence* на позначення доступ-

них/недоступних для перцепції елементів ситуації, з яких (шляхом виконання різних розумових операцій) може бути отримано певну інформацію про цю ситуацію. Водночас, як було зазначено раніше, О. Айхенвальд виступає проти будь-якого отоотожнення категорій *evidentiality* і *evidence*, оскільки, хоча вони мають спільний корінь, категорія «евіденційність» не надає ані обґрунтування (в оригіналі *justification* (Aikhenvald, 2014, p. 66)) твердження, ані доводить його. Оскільки лексеми «евіденційність» («евіденціаль») та лексема «доказ» не мають очевидних точок перетину, в українській мові підстав для термінологійної плутанини менше. Дещо схожу, але водночас відмінну ситуацію спостерігаємо з німецькою версією терміна *evidentiality* (*Evidentialität*) (Diewald & Smirnova, 2010), яка хоча й перетинається з рідше вживаною лексемою *die Evidenz*, має, однак, мало спільного з *der Beweis* — лексемою, яка зазвичай позначає те, що ми називаємо «доказом». А ось, скажімо, в турецькій мові (яка має граматичну евіденційність) теж наявна підвищена загроза термінологійного нерозрізнення (навіть більша, ніж у випадку з англійською мовою), пов'язана з тим, що термін «евіденційність» (*kanıtsallık* (Üzüm, 2020)) є прямим дериватом лексеми «доказовий» (*kanıtsal*).

У контексті ж дослідження нерозрізнення термінів *evidence* (доказ) і *evidence* (дані, які зумовлюють вибір евіденціала) варто вказати на співвідношення понять *evidence* / *proof* / *justification*. Проаналізувавши значення цих лексем, а також їх дериватів, можемо підсумувати, що семантичний обсяг усіх трьох збігається в тому, що вони визначають певне твердження як таке, що відповідає дійсності, чи як таке, що їй не відповідає: функція *evidence* — презентувати твердження як таке, що має референт у реальності (за даними словників: *evidence* допомагає довести *the actuality or existence of something* (Merriam-Webster Dictionary, 1996) / *that something is or is not true* (Cambridge Dictionary, 1999)), ефективність же цієї презентації (відповідність її здоровому глузду) виражено лексемами *proof* (*to prove*) і *justification* (*to justify*). *Proof* демонструє прозорість (*cogency*), а, відповідно, і персуазивну силу *evidence* (Merriam-Webster Dictionary, 1996), що, умовно кажучи, виводить *evidence* на новий рівень — від чогось, що просто існує та/або відповідає чи не відповідає дійсності до чогось, що беззаперечно існує і, відповідно, є правдивим (таким, що відповідає дійсності) (*definitely exists; definitely true / isn't true* (Collins English Dictionary, 2011)). Твердження, яке має *justification*, автоматично стає правильним, правдивим (*reasonable; right* (Cambridge

Dictionary, 1999)) / обґрунтованим (*reasonable* (Cambridge Dictionary, 1999)) / таким, що відповідає здоровому глузду (*in accord with reason* (Collins English Dictionary, 2011)), справедливим (*just* (Collins English Dictionary, 2011)).

Зважаючи на це, суперечливим видається використання О. Айхенвальд терміна *evidence* (наприклад, у контексті *sensory / indirect evidence* (Aikhenvald, 2004, pp. 25, 31) і т. ін.). Варто, однак, звернути увагу на друге значення цієї лексеми — щось, що робить певну річ видимою, тобто очевидною / простою / доступною [для сприйняття]; щось, що є вказівкою на щось / знаком чогось (Collins English Dictionary, 2011; Merriam-Webster Dictionary, 1996). Імовірно, використовуючи термін *evidence* в контексті опису евіденціалів, О. Айхенвальд має на увазі саме це значення, визначаючи евіденціали як *знаки/маркери джерела інформації, які, приєднуючись до певних тверджень, роблять ці дані про твердження салієнтними (видимими)* (інтерпретація та курсив наші. — В. К.).

Протилежний погляд полягає в тому, що евіденційність, навпаки, має значний зв'язок із категорією «відповідність твердження дійсності» і визначає цю відповідність як «відносну» або, іншими словами, таку, що існує в різних більш-менш інтенсивних виявах (Chafe & Nichols, 1986, p. 7; Aksu-Koç, 2000, p. 15). У цьому розумінні евіденційність має три компоненти: а) власне джерело інформації; б) епістемійний статус цієї інформації (зазвичай прямо залежить від надійності джерела, з якого інформацію отримано); в) оцінка рівня імовірності/достовірності інформації самим мовцем, тобто вираження ставлення до інформації (Aksu-Koç, 2000, pp. 15–16).

Іноді пропонують виділяти семантичну гіперкатегорію «інформація мовця про інформацію, яку він передає», до якої віднесено евіденційність, модальність, а також адміративність (Ницолова, 2007, с. 113). Підставою для такого узагальнення є не лише те, що всі три категорії надають дані про інформацію, а й те, що їхнє існування в твердженні свідчить про певний ступінь відхилення цього твердження від так званого «ідеального знання», де під «ідеальним знанням» (на думку С. ДеЛенсі) розуміємо: 1) знання, отримане через прямий досвід; 2) знання, що має статус однозначно правдивого (такого, що повністю відповідає дійсності); 3) знання, що сумісне з іншою інформацією у фонді знань мовця (Ницолова, 2007, с. 113).

Повністю розкривши зміст категорії «евіденційність», разом із дискусійними моментами, надамо їй робоче визначення. *Евіденційність* —

це граматична / функційна (семантична) категорія, яка вказує на джерело того, про що йдеться в повідомленні (вузьке розуміння; синонім — «абсолютна евіденційність»), причому в деяких випадках, за певних умов, можлива оцінка цього джерела як більш чи менш авторитетного / достовірного / надійного (широке, «евіденційно-епістемійне» розуміння). Намагаючись чітко відрізнити «абсолютну» евіденційність від евіденційності з «відтінком» епістемійної модальності, ми водночас не заперечуємо той факт, що деякі евіденціали більш схильні до запозичення епістемійної семантики. Отже, з огляду на це пропонуємо розглядати категорію «вербалізація джерела інформації» (разом із термінами на її позначення) у рамках шкали «“абсолютна” евіденційність — епістемійна модальність».

Ще на початку XXI ст. термін «евіденційність» був такою самою «екзотикою», якою наразі залишається великою мірою ідея граматичного маркування джерела інформації в мові. Вітчизняні праці останніх років («Евіденційність як категорія модусу у староукраїнських текстах» О. Нікі 2009 р., «Текстотвірна роль евіденційності у проповідницькому й полемічному дискурсі (на матеріалі творів І. Галятовського)» Ю. Олешко 2013 р., «Категорія евіденційності в сучасній перській мові» О. Кшановського 2014 р., «Грамматикалізація показників евіденційності в українській мові» Л. Попович 2017 р., «Евіденційні засоби в мові права» В. Яслика 2017 р., «Маніфестація категорії евіденційності в епістолярії М. Куліша» Ю. Невської 2020 р. тощо) демонструють той факт, що зараз термін «евіденційність» має більш-менш активне застосування в українській лінгвістиці (звичайно, вживаючи слово «активно», слід зважати на те, що самих тих дослідників, які вивчають евіденційність хоча б на рівні створення наукової статті, не кажучи вже про рівень кандидатської/докторської дисертації, дуже мало). Імовірно, це пов'язано, зокрема, з тим фактом, що й у світовій науці останні 15 років (починаючи з 2008-го) характеризуються значним зростанням інтересу до вивчення евіденційності (Yang & Nan, 2023). Привертає увагу й те, що перелічені праці українських дослідників залучають досить різноманітні контексти для аналізу евіденціалів (від художніх творів, де ця категорія зазвичай факультативна, до юридичних документів, які «вимагають» набагато більш послідовного маркування джерел інформації).

Статистично другим (після терміна «евіденційність») є термін «переповідність». Варто зауважити, що переповідні форми були об'єктом

лінгвістичних розвідок ще задовго до того, як переповідність почали розглядати як частину евіденційності та/або епістемійної модальності (прикладом такої розвідки є, скажімо, стаття «Переповідні частки» (1983) К. Симонової). Можливо, тут також можна казати про вплив болгарської мовознавчої традиції в галузі евіденційності, яка, хоча й використовує інші терміни на позначення різних типів болгарських евіденціалів, найбільше все ж таки відома описами переповідних/дубітативних форм.

Семантичні обсяги термінів «евіденційність» і «переповідність», однак, значно відрізняються. Джерело інформації, позначене терміном «евіденційність», може бути не лише опосередкованим, тобто позначати не лише інформацію, отриману від когось, а й інформацію, отриману самотужки, за допомогою органів чуття, пам'яті, формування висновків на основі сенсорно сприйнятої інформації / загального знання тощо. Отже, термін «переповідність» (як і термін «цитатив») (Кшановський, 2014, с. 87), який є його аналогом) фактично звучує сукупність джерел, позначених терміном «евіденційність» до лише одного джерела — інформації, отриманої з чужих слів.

Для балканського ареалу (зокрема для болгарської мови) характерний акцент саме на «негативному полюсі» шкали «“абсолютна” евіденційність — епістемійна модальність», тобто на дубітативності. Терміном «дубітатив» позначаємо таку інформацію, яку мовець отримав від третьої особи/осіб (ознака переповідності) і яка є для нього достатньо новою/несподіваною (ознака адміратива), щоб, потрапивши в його «непідготовлену свідомість» (Peterson, 2015), потенційно викликати в нього сумнів/недовіру.

Термін «позаочність» (Загнітко, 2012; Кшановський, 2014) можна тлумачити двома способами, залежно від лексеми, яку покладено в його основу: 1) *позаочний (заочний) → позаочі — за відсутності особи, якої що-небудь стосується, заочі*; 2) *позаочний (позаоковий) — який міститься, відбувається поза оком, за його межами* (СУМ-11, 1970–1980; Словник української мови online, 2015–2023). У першому випадку термін автоматично унеможливує маркування будь-якої інформації, сприйнятої за допомогою органів чуття (візуальної, слухової, дотикової тощо). У другому ж випадку виключено лише візуально отриману інформацію, а отже, невізуальна сенсорна інформація цим терміном маркуватися може. Можна сперечатися, що це дає можливість тлумачити термін «позаочність» достатньо широко, щоб його семантичний обсяг максимально

наблизився до семантичного обсягу терміна «евіденційність» і став прийнятним його еквівалентом. Однак візуальна інформація, яку «ігнорує» термін «позаочність», посідає, як було зазначено, значне місце серед сенсорно сприйнятої інформації і є, відповідно, одним з основних елементів категорії «евіденційність», виключення якого призвело б до неправильного розуміння цієї категорії.

Термін «засвідченість» (Ніка, 2009), на нашу думку, набагато краще передає семантичний обсяг терміна «евіденційність», оскільки вказує на «свідчення» загалом, не обмежуючи тип його джерела. Крім того, як і у випадку з терміном *evidentiality*, внутрішня форма терміна «засвідченість» містить конотації, пов'язані з наданням свідчень (*засвідчувати* — *повідомляючи про щось, підтверджувати правдивість, правильність чого-небудь*) (СУМ-11, 1970–1980), тобто цей термін відтворює не лише зміст, а й внутрішню форму оригінального терміна, що підтверджує його прийнятність. Крім того, як і у випадку з лексемою *evidence*, одним із значень лексеми «засвідчення» є *документ, який свідчить що-небудь* (пор. *свідоцтво* — *офіційний документ, який підтверджує, свідчить якийсь факт або містить відомості про кого-небудь*) (СУМ-11, 1970–1980). Отже, подібно до терміна *evidentiality*, термін «засвідченість» хоча й містить, умовно кажучи, «натяк» на те, що маркування джерела інформації може мати своїм наслідком оцінку достовірності цієї інформації, все ж таки дає дослідникам можливість використовувати його в більш «нейтральному значенні», а саме: евіденціал як знак/індикатор того, що інформацію було отримано з певного джерела.

6. Висновки

Отже, підсумуємо, що коректність використання термінів на позначення категорії «вербалізація джерела інформації» прямо залежить від семантичного обсягу цієї категорії. На сьогодні найпоширенішим є інтернаціональний термін «евіденційність» (*evidentiality*), найбільш прийнятним українськомовним перекладом якого вважаємо термін «засвідченість», який відтворює не тільки семантичний обсяг терміна «евіденційність», а і його внутрішню форму.

У традиційному, «вузькому», розумінні евіденційність — це граматична/функційна (семантична) категорія, яка вказує на джерело того, про що йдеться в повідомленні (так звана абсолютна евіденційність). Цю категорію треба відрізнити від епістемійної модальності. Однак у деяких

випадках, за певних умов, і евіденціали можуть містити суто «епістемійний компонент», а саме оцінку повідомлення (і його джерела) як більш або менш авторитетного / достовірного / надійного (широке розуміння евіденційності). У середині категорії «евіденційність» прийнято розрізняти пряму та непряму евіденційність. На відміну від прямих («сенсорних») евіденціалів, непрямі (інферентиви, презумптиви, переповідні евіденціали) тісніше пов'язані з епістемійною модальністю. Іншими словами, хоча евіденційність і епістемійна модальність — це дві різні, автономні категорії, які не можна сплутувати, зв'язок між ними теж запереченню не підлягає й має бути врахований у побудові класифікації термінів на позначення джерела інформації в мові. З цією метою, зокрема, для аналізу кожного з термінів було залучено шкалу «“абсолютна” евіденційність — епістемійна модальність».

У наступних дослідженнях видається перспективним звернутися до вивчення термінологійного апарату евіденційності в національних лінгвістичках, відповідно до особливостей прояву евіденційності в різних мовах («бінарна» система з прямими/непрямими евіденціалами, система з трьома й більше компонентами тощо).

Список використаної літератури

- Загнітко, А. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*. Т. 1: А–Й. ДонНУ.
- Козинцева, Н. А. (2007). Типологія категорії засвідительствованности. В *Эвиденциальность в языках Европы и Азии. Сборник статей памяти Натальи Андреевны Козинцевой* (с. 13–36). Наука.
- Кшановський, О. Ч. (2014). Категорія евіденційності в сучасній перській мові. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*, 29, 86–95.
- Невська, Ю. В. (2020). Маніфестація категорії евіденційності в епістолярії М. Куліша. В *Ucrainica X. Současná Ukrajínistika. Problémy jazyka, literatury a kultury: Sborník příspěvků* (с. 97–101). https://www.ff.upol.cz/fileadmin/users/79/Nevska_JULija_MANIFESTACIJA_KATEGORIE_EVIDENCIINOSTI_V_EPISTOLJARII.pdf.
- Ницолова, Р. (2007). Модализированная эвиденциальная система болгарского языка. В *Эвиденциальность в языках Европы и Азии. Сборник статей памяти Натальи Андреевны Козинцевой* (с. 107–196). Наука.
- Ніка, О. І. (2009). Евіденційність як категорія модусу у староукраїнських текстах. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 18, 50–58. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aryl_2009_18_10.
- Олешко, Ю. Л. (2013). Текстотвірна роль евіденційності у проповідницькому й полемічному дискурсі (на матеріалі творів І. Галятовського). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 26, 151–157. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aryl_2013_26_19.
- Попович, Л. Б. (2017). Граматикалізація показників евіденційності в українській мові. *Лінгвістичні студії*, 34, 38–52. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_7.

- Словник української мови: в 11 томах.* (1970–1980). Наукова думка. <http://sum.in.ua/>.
- Словник української мови online.* Топи 1–13. А–ПОКІРНО. (2015–2023). <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=230640&page=2530>.
- Симонова, К. С. (1983). Переповідні частки. *Культура слова*, 24, 42–49. <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine24-11.pdf>.
- Храковский, В. С. (2007). Эвиденциальность, эпистемическая модальность, (ад)миративность. В *Эвиденциальность в языках Европы и Азии. Сборник статей памяти Натальи Андреевны Козинцевой* (с. 600–632). Наука.
- Яслик, В. І. (2016). Евіденція в сучасній українській літературній мові: типологічний аспект. *Science and Education a New Dimension. Philology, IV* (27), 107, 85–88.
- Яслик, В. І. (2017). Евіденційні засоби в мові права. В *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. Матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови* (с. 226–228). Нац. акад. внутр. справ.
- Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. Y. (2014). The grammar of knowledge: A cross-linguistic view of evidentials and the expression of information source. In *The grammar of knowledge: a cross-linguistic typology* (pp. 1–51). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198701316.003.0001>.
- Aikhenvald, A. Y. (Ed.). (2018). *The Oxford handbook of evidentiality*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.001.0001>.
- Aksu-Koç, A. (2000). Some aspects of the acquisition of evidentials in Turkish. In L. Johanson & B. Utaş (Eds.), *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages* (pp. 15–28). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110805284.15>.
- Bühler, K. (2011). *Theory of language: The representational function of language*. John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/z.164>.
- Cambridge Dictionary*. (1999). <https://dictionary.cambridge.org>.
- Chafe, W., & Nichols, J. (Eds.). (1986). Introduction. In *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Ablex Publishing Corporation.
- Chambers 21st Century Dictionary*. (1996). <https://chambers.co.uk>.
- Collins English Dictionary*. (2011). <https://www.collinsdictionary.com>.
- Diewald, G., & Smirnova, E. (2010). *Evidentiality in German: linguistic realization and regularities in grammaticalization*. De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110241037>.
- Hardman, M. J. (1986). Data-source marking in the Jaqi languages. In W. Chafe, & J. Nichols (Eds.), *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology* (pp. 113–136). Ablex Publishing Corporation.
- McCulloch, G., & Gawne, L. (Hosts). (2019, May 15). You heard about it but I was there – Evidentiality (No. 32). [Audio podcast transcript]. In *Lingthusiasm*. <https://lingthusiasm.com/post/185526904006/transcript-episode-32-you-heard-about-it-but-i>.
- Merriam-Webster Dictionary*. (1996). <https://www.merriam-webster.com>.
- Ortega-Barrera, I., & Quintana-Toledo, E. (2013). May and must as inferential evidential markers in a corpus of English scientific texts. *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense*, 21, 11–29. https://doi.org/10.5209/rev_EIUC.2013.v21.43271.
- Peterson, T. (2015). Grammatical evidentiality and the unprepared mind. *Review of Cognitive Linguistics*, 13 (2), 314–352. <https://doi.org/10.1075/rcl.13.2.03pet>.
- Plungian, V. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics*, 33 (3), 349–357. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(00\)00006-0](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(00)00006-0).
- Ünal, E., & Papafragou, A. (2020). Relations between language and cognition: Evidentiality and sources of knowledge. *Topics in Cognitive Science*, 12 (1), 115–135. <https://doi.org/10.1111/tops.12355>.

- Üzüm, M. (2020). Türkçede kanıtsallik ve bilgii kiplği ayırımı. *Dil Araştırmaları*, 14 (26), 83–102. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dilarastirmalari/issue/60263/877275>.
- Yang, L., & Han, J. (2023). More Than an Information Source: A Bibliometric Review of Evidential Studies (1992–2021). *Journal of Language Teaching and Research*, 14 (4), 955–967. <https://doi.org/10.17507/jltr.1404.13>.

References

- Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. Y. (2014). The grammar of knowledge: A cross-linguistic view of evidentials and the expression of information source. In *The grammar of knowledge: a cross-linguistic typology* (pp. 1–51). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198701316.003.0001>.
- Aikhenvald, A. Y. (Ed.). (2018). *The Oxford handbook of evidentiality*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.001.0001>.
- Aksu-Koç, A. (2000). Some aspects of the acquisition of evidentials in Turkish. In L. Johanson, & B. Utas (Eds.), *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages* (pp. 15–28). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110805284.15>.
- Bühler, K. (2011). *Theory of language: The representational function of language*. John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/z.164>.
- Cambridge Dictionary*. (1999). <https://dictionary.cambridge.org>.
- Chafe, W., & Nichols, J. (Eds.). (1986). Introduction. In *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Ablex Publishing Corporation.
- Chambers 21st Century Dictionary*. (1996). <https://chambers.co.uk>.
- Collins English Dictionary*. (2011). <https://www.collinsdictionary.com>.
- Diewald, G., & Smirnova, E. (2010). *Evidentiality in German: linguistic realization and regularities in grammaticalization*. De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110241037>.
- Hardman, M. J. (1986). Data-source marking in the Jaqi languages. In W. Chafe, & J. Nichols (Eds.), *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology* (pp. 113–136). Ablex Publishing Corporation.
- Khrakovskiy, V. S. (2007). Evidentsial'nost', epistemicheskaya modal'nost', (ad)mirativnost'. V *Evidentsial'nost' v yazykakh Evropy i Azii. Sbornik statey pamyati Natalii Andreevny Kozintsevoy*. Nauka [in Russian].
- Kozintseva, N. A. (2007). Tipologiya kategorii zasvidetelstvovannosti. V *Evidentsial'nost' v yazykakh Evropy i Azii. Sbornik statey pamyati Natalii Andreevny Kozintsevoy* (s. 13–36). Nauka [in Russian].
- Kshanovskiy, O. Ch. (2014). Katerhorii evidentsiinosti v suchasnyy perskii movi. *Typolohiia movnykh znachen u diakhronichnomu ta zishavnomu aspektakh*, 29, 86–95 [in Ukrainian].
- McCulloch, G., & Gawne, L. (Hosts). (2019, May 15). You heard about it but I was there – Evidentiality (No. 32). [Audio podcast transcript]. In *Lingthusiasm*. <https://lingthusiasm.com/post/185526904006/transcript-episode-32-you-heard-about-it-but-i>.
- Merriam-Webster Dictionary*. (1996). <https://www.merriam-webster.com>.
- Nevska, Yu. V. (2020). Manifestatsiia katehorii evidentsiinosti v epistoliiarii M. Kulisha. U *Ucrainica X. Současna Ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury: Sbornik příspěvků* (s. 97–101). https://www.ff.upol.cz/fileadmin/users/79/Nevska_JUlija_MANIFESTACIJA_KATEGORII_EVIDENCIINOSTI_V_EPISTOLJARII.pdf [in Ukrainian].
- Nika, O. I. (2009). Evidentsiinist yak katehoriiia modusu u staroukrainskykh tekstakh. *Aktualni problemy ukrainskoi lnhvistyky: teoriia i praktyka*, 18, 50–58. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apy1_2009_18_10 [in Ukrainian].

- Nitsolova, R. (2017). Modalizirovannaia evidentsiialnaia sistema bolagarskogoazyky. V *Evidentsiialnost vazykakh Evropy i Azii. Sbornik statei pamiati Natalii Andreevny Kozintsevoi* (с. 107–196). Nauka [in Russian].
- Oleshko, Yu. L. (2013). Tekstotvirna rol evidentsiinoosti u propovidnytskomu y polemichnomu dyskursi (na materialii tvoriv I. Haliatovskoho). *Aktualni problemy ukrainskoi lnhvistyky: teoriia i praktyka*, 26, 151–157. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2013_26_19 [in Ukrainian].
- Ortega-Barrera, I., & Quintana-Toledo, E. (2013). May and must as inferential evidential markers in a corpus of English scientific texts. *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense*, 21, 11–29. https://doi.org/10.5209/rev_EIUC.2013.v21.43271.
- Peterson, T. (2015). Grammatical evidentiality and the unprepared mind. *Review of Cognitive Linguistics*, 13 (2), 314–352. <https://doi.org/10.1075/rcl.13.2.03pet>.
- Plungian, V. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics*, 33 (3), 349–357. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(00\)00006-0](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(00)00006-0).
- Popovych, L. B. (2017). Hramatykalizatsiia pokaznykiv evidentsiynosti v ukrayinskii movi. *Linhvistychni studii*, 34, 38–52. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_7 [in Ukrainian].
- Slovyk ukrainskoi movy online*. Tomy 1–13. *A–POKIRNO*. <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> [in Ukrainian].
- Slovyk ukrainskoi movy: v II tomakh*. (1970–1980). Naukova dumka. <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
- Symonova, K. S. (1983). Perepovidni chastky. *Kultura slova*, 24, 42–49. <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine24-11.pdf> [in Ukrainian].
- Ünal, E., & Papafragou, A. (2020). Relations between language and cognition: Evidentiality and sources of knowledge. *Topics in Cognitive Science*, 12 (1), 115–135. <https://doi.org/10.1111/tops.12355>.
- Üzüm, M. (2020). Türkçede kanitsallik ve bilgii kiplgi ayrımı. *Dil Araştırmaları*, 14 (26), 83–102. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dilarastirmalari/issue/60263/877275>.
- Yang, L., & Han, J. (2023). More Than an Information Source: A Bibliometric Review of Evidential Studies (1992–2021). *Journal of Language Teaching and Research*, 14 (4), 955–967. <https://doi.org/10.17507/jltr.1404.13>.
- Yaslyk, V. I. (2016). Evidentsiia v suchasni ukrayinskii literaturnii movi: typolohichnyi aspekt. *Science and Education a New Dimension. Philology, IV* (27), 107, 85–88 [in Ukrainian].
- Yaslyk, V. I. (2017). Evidentsiyni zasoby v movi prava. U *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektivy. Materialy XIII Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy* (pp. 226–228). Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
- Zahnitko, A. (2012). *Slovyk suchasnoi lnhvistyky: poniattia i terminy*. T. 1: *A–Y*. DonNU [in Ukrainian].

Матеріал надійшов 07.08.2023

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)